

A VÁROSLAKÓ ÉS AZ ÉPÍTÉSZ

Adorjáni Panna beszélgetése Guttman Szabolccsal

Guttman Szabolcs műépítésszel, a Romániai Építésszek Rendjének erdélyi területi szervezetének elnökével a Komp-Press Kiadó megjelenés alatt álló, új városkalauza (Kolozsvári beugró) kapcsán beszélgettünk el, nemcsak a Szentegyház utca szépségeiről, napos oldaláról az egyik legszebb kolozsvári utcában tett képzeletbeli séta alkalmával, hanem a jövőbeni tennivalókról, hiányokról, a kolozsvári utcák árnyoldaláról is.

■ – A Komp-Press készülő „használati utasítása” a városhoz tartalmaz egy olyan fejezetet Séta a legszebb utcában címmel, amelyben neves kolozsváriak – nagyrészt írók és költők – vallanak a szerintük legszebb, hozzájuk legközelebb álló, kedvenc utcájukról. De melyik lenne a legszebb, kiemelendő utca Kolozsváron az építész szempontjából?

– A Szentegyház utca azért rendhagyó Kolozsvár térképén, mert egyszerre mutatja be azt, hogy miből született a belváros – az utca keleti kijárata felőli részre gondolok –, és hogy milyen robbanásszerű fejlődésen ment keresztül a 20. század elején. Egyrészt a két nagy utca, a Deák Ferenc és a Kossuth Lajos között körülbelül a barokkban kezdett komolyabb utcává válni, ahol a keleti részen apróbbak az épületek, és barokk beépítések jelzik a városszövet kertbe való beleálmódását. Földszintes és egyemeletes házak sorjáznak a legkülönbözőbb stílusokban, kezdve az említett barokkkal és a modernista stílussal bezárólag. Ahol például a régi kollégiumi épülete volt a zeneiskolának, az már egy egészen modernista része az utcának. Másrészt a város 20. század eleji fejlődése tulajdonképpen a mai Kolozsvár büszkesége. Ennek eredménye sok szép palota és bérház, de rengeteg tűzfal is, hiszen ahogy jött az első világháború, ez

Mintha állandóan
akadályokat görgetnénk
saját értékeink
bemutatása elé.

a fejlődés hirtelen megállt, és ott, ahol nem fejeződött be a bontás és az újraépítés, nagy tűzfalak maradtak meg az egyemeletes és négy-öt emeletes bérházak között. És most már így is maradnak, mert ma mindkettő műemléknek számít, a magas és a kicsi épület is. A Szentegyház utcának annak idején sikerült pont ezt a problémát megoldania, ez pedig rendhagyónak számít Kolozsvár századfordulós fejlődésében. Az a hat bérház, amely beköti az utcát a főterbe, tartós és gondos városfejlesztést mutat, ami egységes módon épít be, és nem produkál tűzfalakat. Ez a Tükör utcának is nevezett rész tulajdonképpen egy Alpár Ignác által megálmodott utcabejárat, ami hozza azt a nagyvárosias stílust, amivel egy ilyen Főterre nyíló utcának rendelkeznie kell. Míg a 19. század végén sorban tűnnek el a Szent Mihály-templom körüli épületek, helyettük tudatosan fejlődik a Szentegyház utca. Ezt adja a város cserébe az egyháznak: a kis apró bódék helyett a bérházakat, a földszinten üzletsorral. A Szentegyház utca azon túl, hogy ennyire organikusan fejlődött a középkortól a 20. századig, még azt is tudja, hogy mintegy mérlegserpenyőként tökéletes rálátást biztosít a mai Kolozsvár két fő szimbólumára: nyugat felől a Szent Mihály-templom tornyára, keleten pedig a két világháború között épült ortodox katedrálisra. Jelzi, hogy hol vagyunk: nyugat és kelet között a Szentegyház utcában. Ha tehát Kolozsvárból ezt az utcát kimetszenénk a két végpontjával, akkor egyértelműen tudnánk, hogy Erdélyben vagyunk, sőt Erdély fővárosában, mert ugye itt összpontosul ez az egyensúlyi probléma vagy egyensúlyi lehetőség, és az már csak rajtunk áll, hogy ezt jó vagy rossz sorsként éljük meg. Ha a sokszínűségében tekintünk erre az utcára és erre a két térre, akkor egyértelműen többelről beszélhetünk, hiszen kevés olyan európai város van, ahol ilyen rangos neobizánci templom lenne, mint az ortodox katedrális, együtt egy nyugat-európai neogót toronysisakkal. És kiderül, hogy lehet jól építkezni egy ilyen színes világban is. Nem kötelezőek a tűzfalak, nem kötelező egymásra építeni két kultúrát: egyetlen utca két végében máris egyensúlyállapotba kerülhet az erdélyi kultúra.

– *És miért?*

– Van egy óriási lehetőség Kolozsváron, amit fűzzünk fel most a Szentegyház utcára. Ez a fantasztikus együttes mindent tud, amit egy kortárs városban tudnia kell: üzletek a földszinten, bérház az emeleten. Átélt a két világháborút és a szocializmust, és most részben visszakerült az eredeti tulajdonosaihoz. Ennek megfogható eredménye az Agape, ez a négycsillagos szálloda, aminek ha bemegyünk az udvarterébe, akkor bent egy olcsó tálcátologatós önkiszolgáló étterem fogad. Ilyenkor elgondolkodik az ember, hogy ez most tényleg négy csillag vagy inkább egy hostel szintű beavatkozás. Az első emeleti különtermekben, amelyek eredetileg a bérház lakásai voltak, a bérház hangulata helyett Kolozsvárt szimbolizáló nevekkel felcímkezett szalonok fogadnak. Csak egy a gond: annak, amit látunk, semmi köze Kolozsvár kultúrájához. Egy olyan miliőről van szó, ahol a parkettimitációs padlócsempétől a PVC mennyezetburkolaton át a műanyag nyílászárókig mindent meg lehet találni. Szinte hihetetlen, hogy ami száz évvel ezelőtt urbanisztikailag, építészetiileg, funkcionálisan pozitívan beindult, az most, amikor visszakerül az eredeti tulajdonoshoz, nem képes tovább folytatni ezt a kultúrát. Azt kell megértenünk, hogy ez a száz év nagyon rányomta a bélyegét nemcsak a többség, hanem a kisebbség kultúrájára is. Erről sokkal többet kéne beszélgetni. Szerencsére Kolozsváron ma már lehet például műemléki szakmérnököt tanulni – ezért a kilencvenes években még Budapestre kellett zárandokolni. Pár éve sikerült is a diákokkal átbeszélnünk a városközpontban lévő státusházak problémáit. Nagyon jó ötletbörze volt: a Szentegyház utcára kitaláltunk egy olyan sétáló övezetet, amelynek a fókusza a négyes szám lenne, a középső palotája a 2-4-6-nak. Itt megmutatkozhatnának a város urbanisztikai tranzíciói, az átmenet az egyik évezredből a másikba és az egyik századból a másikba. Vissza lehet-

ne csalogatni az eredeti ajtókat, ablakokat, a belső enteriőröket a páratlan oldal min-tájára, ahol még nem tisztázódott a tulajdonjog, és ott minden megmaradt az eredeti tervek szerint. A gond az, amikor a tulajdonos az ilyen ötletbörzéket amolyan di-ákos szabadidő-eltöltésnek gondolja. A kolozsvári építészrend – pontosan ennek az utcának az értékeit figyelembe véve – felajánlott egy partnerkapcsolatot a Szent Mi-hály-templom tulajdonosával, és ennek eredményeképpen sikerült valamelyest helyreállítani az Agape kávézóját. Távlati terv volna, hogy a kávézó két terme bekös-se a Bolyai utcát az átriumba. Egy ilyen terv attraktív közfunkciót teljesítene, amely mégiscsak több, mint egy egyszerű kávézó, amelyet jelenleg műanyag nyílászárók és tejüveggel zár ketté. Mintha állandóan akadályokat görgetnénk saját értékeink bemu-tatása elé. Érdekes megfigyelni, hogyan történik mindez. Az építészrend elérte, hogy a kávézóba egy csodás, eredeti mintára visszaállított nyílászárón lehessen bemenni, egy olyan ajtón, ami illő a házhoz és annak értékeihez. Az első helyiség bal oldalán panókat lehet látni, ezeket Gyulafehérvárról hoztuk el, hogy bemutassuk, hogyan ké-ne Erdélynek, kicsiben a Szentegyház utcának fejlődnie, és hogy miképpen sikerült mindezt nyélbe ütni Gyulafehérváron néhány évvel ezelőtt. A jobb oldalon viszont egy nagy bárasztal állja el az utat, és plazmatévé próbálja elterelni a figyelmet a ki-állításról. Egy ilyen típusú enteriőr a legjobb példája annak, hogy miért nem tudunk rácsodálkozni az eredeti értékeinkre. Együttesen el kellene gondolkodnunk azon, hogy melyek azok a funkciók, amelyek által az embereket be tudjuk csalogatni, és amelyek túlmutatnak egy átlagos kávéházon. A mattüveges nyílászárókra pedig már nincsen szavam, hiszen azok egyszerűen elzárják az utat, nem lehet továbbsétálni, nem lehet tovább gondolkodni azon, hogy például a hatos szám belső udvarterébe hogyan kapcsolódhatna be a négyes meg a kettes szám.

– *Eredetileg is össze voltak kötve ezek a belső udvarterek?*

– Nem, mindenik épületnek megvolt a saját udvartere. Egy századfordulós urba-nisztikai újdonságról beszélünk, tehát a bérházakban vagy belső udvarterekben va-ló gondolkodás már eleve nagyon sok volt Kolozsvárnak. Most, száz év elteltével el lehet azon gondolkodnunk, hogy mit lehet kezdeni három ilyen csodás udvartérrel. Az 1-3-5-ről azért nem beszélek, mert bár az épületek kívülről tükrök, belülről nem: a páratlan oldalon csak nagyon szűkös kis udvarok vannak, mert ott nem maradt már telek. Nagyon hiányoznak a mai Kolozsvárból a bejárható magánterületek vagy reprezentációs terek, ahol az ember rácsodálkozhat a háznak nemcsak az utcai, ha-nem az udvari homlokzatára, ráadásul ezek nagyon hasznos területekké válhatnak, ha valamilyen funkciót találunk nekik. Legyen ott például kortárs építészeti tárlat, vetítések, egy igazi négycsillagos kávézó az udvaron, a tálcatalogatós szociális in-tézményt pedig toljuk ki a Bolyai utca felé, ahol függetlenül tud működni, vagy akár be is tudjon kapcsolódni, de mindenesetre a reprezentációt ne zavarja. Mind-ez elhangzik egy ötletbörzén, ahol szociológusok, történészek, építészek, urban-isták vannak jelen, de utána csak remélhetjük, hogy a tulajdonos elhiszi, nem akar-juk becsapni. Márpedig ma a legnagyobb gondunk az, hogy a nagy értékeket képví-selő tulajdonosoknak nincsen idejük fölőlni az értékekhez. Száz évvel ezelőtt a vá-ros fejlődése folytonos volt, és így az emberek hozzáfejlődtek az értékekhez. A stá-tus-házakat nem egyetlen személy rendezte, hanem egy egész csapat, amiben köz-gazdásztól építészig mindenki ott volt. Így lehet közösen gondolkodni. A szocializ-mus ezt mind lefaragta, és most ott tartunk, hogy a tulajdonos egyszemélyes fel-adatként kezeli ezt a helyzetet, és azt gondolja, hogy képes egyedül megoldani. Ha tehát nem tudjuk belátni, hogy ez a feladat nem leegyszerűsíthető, akkor azt fogjuk látni Kolozsváron, ami ma van.

– *Mi tulajdonképpen ennek az oka? Szocialista maradvány az, hogy nem hiszünk a szakemberekben?*

– Ez egy jó kérdés, több mint húsz éve én is állandóan ezt kérdezem önmagamtól. Akkor is például, amikor egy polgármesterrel vagy egy miniszterrel beszélgetek. Ilyenkor kiderül, hogy az illető nagyon hamar elfelejti, hogy a tisztséget, amit ő négy vagy nyolc évig ellát, tulajdonképpen nem tanulta. Azt látom, hogy azok, akik közpénzekkel rendelkeznek az országban, nem járnak jó példával elől, és így a magán-szférában sem tudják, hogy melyik a helyes irány, hogy milyen intézményesített keretek között lehet az ilyen ötletbörzéket és projekteket megvalósítani. Kivételszerűen megtörténnek a csodák, de rendszer nincs. A rendszer pedig általában a politikumtól függ: amikor száz évvel ezelőtt Bécshez tartozott Erdély, akkor volt rendszer, és működött a városépítéset. A mai politikusok viszont inkább egyszemélyesen szeretnék dönteni a közpénz elköltéséről, ezért okosabbnak látják kikerülni a szakembereket. Ha tehát egy adott polgármester egy adott beruházóval azt csinál, amit akar, akkor ebből azt tanulja meg mindenki, hogy főnöknek kell lenni, mert ha főnök vagyok, akkor azt csinálom, amit akarok. Akkor nem fog senki se beleszólni, hiszen a városnak se szólt be senki. És akkor lemegyünk Bukarestbe, és azt látjuk, hogy a főváros boulevardjain a bérházak több mint fele lakatlan, és ehhez képest hazajövünk a Szentegyház utcába, ahol a négyes szám öt éve lakatlan, és azt mondjuk, hogy mi nagyon jól állunk. Ha Bukarest a példakép, akkor az nem fogja stimulálni azokat, akik ezekért a házakért felelősek. És itt nemcsak épületekről van szó, hanem a jövőképünkről is: a tény, hogy egy házat öt éven keresztül egyáltalán nem használunk, igencsak befolyásolja ezt a képet. Ha van egy csapat, amely már öt éve azon tanakodik, hogy hogyan lehetne megvalósítani mindazt, amit tanárok és diákok már kigondoltak, akkor azt mondhatjuk, hogy optimisták vagyunk. Ha pedig ez nem jön össze, akkor azt látjuk, hogy Bukarestre hallgattunk.

– *Ki a felelős? A városvezetés? Mit tud tenni ilyen esetben a szakma?*

– A demokráciának megvan az a lehetősége, hogy ha valami nem működik fentről, akkor elkezdünk alulról építkezni. Verespaták erre a legjobb példa, ennek a településnek van talán a legjobb reklámja Romániában, hiszen annyit beszéltünk róla. Ez csakis az alulról fölfelé szerveződő civil társadalomnak köszönhető. Miért ne csinálhatnánk meg ugyanezt a város építészetével kapcsolatban is? Egyetlen polgármesternek sem érdeke, hogy ellenszegüljön a városlakók kéréseinek és meglátásainak. De ha a városlakóknak nincsenek meglátásai, akkor ő teljhatalommal uralkodik, ráadásul egy olyan terepen, ahol van mit aprítani a tejbe. Együttesen lehetne igényelni azt például, hogy a különféle adminisztrációkat törvényi szinten kötelezzék szakmaiságra. Ezt máról holnapra is be lehet iktatni, és ha nem is fog száz százalékban működni, már van mit számon kérni, van kit megkérdezni. Jelenleg Romániában nincs kit megkérdezni.

– *Visszatérve a lakatlan területekre, talán az egyik ilyen nagyon szomorú történet a New York Szálló sorsa.*

– Persze, ez együtt jár a kapitalizmussal. Ebben az esetben a román törvénykezés több lépcsőt is kiugrott. Az NDK-ban például a nyugatnémetek első intézkedése az volt, mely az értékes területek esetében az épületüzérkedést ellehetetlenítette. Ezt a lehetőséget mi az egész országban elszalasztottuk. A másik kiugrott lépcső: megtörténik az üzérkedés, a tulajdon eljutott a bankhoz, a banknak nem kell, ő azt inkább elárverezi. A törvénykezés lehetővé teszi, hogy a minisztérium, megye vagy város visszavásárolja az ingatlant, de kiderül, hogy nincs pénze se a minisztériumnak, se a megyének, se a városnak, úgyhogy inkább majd még kevesebb pénzért szeretnék megvenni az árverésen. De az árverés is valahol befuccsolt, majd lesz, ha lesz, ki megnyerje. Megint csak azt a következtetést lehet levonni, hogy senkinek nem érdeke a közjó. Ha a város tényleg reprezentatív épületnek tartja a New York Szállót, mert hiszen ezt mondta a város, akkor félretesz annyi pénzt, hogy meg tudja venni, vagy

megsegít egy magánberuházót, aki ezt talpra tudja állítani. Hiányzik a stratégiai gondolkodás. Például több hónapunkba telt, hogy elmagyarázzuk az illetékes adminisztrációnak, ahhoz, hogy sétálóutca alakuljon ki a Farkas utcából, nem kell a Farkas utca alatt mélyparkoló. Hanem stratégiára van szükség, amely a várfalakon kívül megoldja a parkolókat, hogy utána jól érezhessük magunkat bent a városban. Ha nincs stratégia, akkor azt az épületek sínylik meg. A belvárosi utcák esetében megkerülhetetlen a négykerekűek problémája, hiszen többnyire az autók teszik lehetlenné azt, hogy ezeket az utcákat élvezni lehessen. Nincs hely sétálni, nincs hely teraszt kialakítani, nincs hely rácsodálkozni a városra. Az autóktól való megszabadulás csak stratégiai módon történhet meg: el kell mindenkivel hitetni, hogy neki előnyösebb az, ha először leteszi az autót, és utána jön be a belvárosba. Hiszen csak így lehet a belvárosból működő közösségi tér. Ez a folyamat nagyon lassan, de elindult Kolozsváron.

– *Tehát már létezik valamilyenféle stratégia?*

– Itt-ott megállították a forgalmat, lehet látni a jóindulatot, hogy jaj, tulajdonképpen szeretnénk a sétálóövezetet, de nem tudjuk, hogyan lehet oda eljutni, nem tudjuk, hogyan lehet azt bekötni az élő városba. Jelenleg fesztiválok alkalmával néha lezárják a főtéren az autósforgalmat, holott ennek pont fordítva kellene történnie: a város éljen nyugodtan, és néha beengedjük az autókat, hogy ellássák az üzleteket. És akkor nyugodtan lehet sétálni az utcákon és élvezni a várost.

